
Interjú

INTERJÚ A 70 ÉVES CZIGLER ISTVÁNNAL

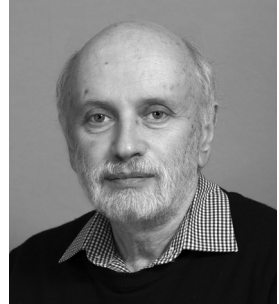
Czigler István az MTA TTK Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézetének tudományos tanácsadója, az ELTE emeritus professzora. A beszélgetés 70. születésnapja alkalmából készült.

Készítette: Fülöp Márta

Budapest, 2016. április

- *Az első kérdésem az lenne, hogyan jutott eszedbe, hogyan határoz-
tad el azt az 1960-as években, hogy pszichológus leszel?*

Reálgimnáziumba jártam (ez a hagyományos gimnáziumi
oktatásban természettudományos irányultságot jelentett),
ábrázoló geometriát tanítottak, pszichológiát viszont nem.
Ennek megfelelően fogalmam sem volt, hogy mi is az a psi-
chológia. Azt nagyon pontosan tudtam, hogy mi nem aka-
rok lenni: orvos, mérnök, közgazdász vagy jogász.

- *Miért nem akartad ezeket a foglalkozásokat?*

Nem éreztem hozzájuk semmiféle tehetséget, és főleg kedvet. Leginkább az irodal-
mat meg a filmművészetet szerettem akkoriban, de inkább mint közönség. Minden-
esetre arról fogalmam sem volt, mi a pszichológia. Egyszer egy rokonomnak a barátja
mondta azt, hogy létezik ilyen szak az egyetemen.

- *És ő ezt honnan tudta?*

Bölcsész volt. Érdekesnek tűnt a dolog, emberekkel foglalkozott, de nem volt mű-
vészet. Elmentem a szabadegyetemre (akkoriban a József Attila Szabadegyetem magas
színvonalú ismeretterjesztő intézmény volt) meghallgatni egy pszichológiai előadást,
és egész érdekes volt. Arra sajnos nem emlékszem, hogy ki tartotta és miről. A pszicho-
lógiát tehát kizárásos alapon választottam, azt tudtam, hogy mi nem akarok lenni, azt
viszont nem tudtam, hogy a pszichológia micsoda, de érdekesnek látszott. A papám,
aki műszaki ember volt, azt mondta, hogy rendben, de tanulj fiam valami olyasmit,
amiből esetleg meg is lehet élni. Biológiából és kémiából elég jó voltam, az utóbbiból

még korrepetálással némi pénzt is kerestem, ezért jelentkeztem biológiára is a pszichológia mellett, ami később eléggé szerencsés választásnak bizonyult.

– *Mi volt az, ami annyira megragadott téged abban, amit ez az ismerős bölcsészhallgató mondott?*

Különösebben sokat nem mondott, nem pszichológia szakra járt, de én kis gimnazista voltam, ő meg nagy egyetemista volt. Neki csak annyit köszönhettem, hogy megtudtam, létezik olyan, hogy pszichológia. Az egyetemet teljesen naivan kezdtem el. A felvételire fel kellett készülni, Kardos Lajos általános pszichológia könyvét kellett megtanulni. Bementem a Szabó Ervin Könyvtárba, kivettem olvasni pszichológiával kapcsolatos könyveket, ha jól emlékszem, Jungot, amiből egy kukkot nem értettem (jelzem még most sem nagyon). A felvételi viszont nagyon könnyű volt, a kémia és biológia írásbeli maximálisra sikerült, ha jól tudom, ebben az évben összesen tíz körül voltak ilyenek. Így azután a szóbeli – beleértve a pszichológiát – szinte jelképes volt.

– *A pszichológia az '50-es években nem volt tanulható az egyetemen, be volt tiltva egy ideig, és a pszichológiai lapok is be voltak tiltva. Tehát a szak nagyon újonnan induló lehetett.*

Nem, amikor én jelentkeztem, '64-ben, akkor már évek óta volt pszichológia. Még azt is mondhatom, hogy nagyon divatos szak volt, sokan jelentkeztek.

– *Mi volt az elképzelésed arról, hogy mit fogsz csinálni, ha pszichológus leszel?*

Fogalmam sem volt. Annyira, hogy valószínűleg azért kezdett érdekelni a kísérleti pszichológia, mert az első tantárgy, amit tanítottak, az általános pszichológia volt. Barkóczy Ilona tanította ezt a tárgyat. Olyan volt ez nekem, mint az imprinting a kiskacának. Ha az embernek teljesen üres a feje, és ez az első, ami belemegy, akkor úgy maradhat.

– *Ha jól tudom, akkor klinikai pszichológia specializációt végeztél. Ez hogyan történt akkor?*

Akkoriban két szakra kellett jelentkezni, a pszichológia mellett az én esetemben a másik szak a biológia volt. A második év után kellett szakosodni, három szakosodási irány között lehetett választani: klinikai pszichológia, munkapszichológia és pedagógiai pszichológia. Aki a pedagógiai pszichológiát választotta, az megtartotta a másik szakját, a másik két esetben pedig általában leadták a másik szakot. Ha valaki meg akarta tartani, azt viszont megengedték. Én is így tettem, ami nagyon jó döntésnek bizonyult. Azok a tárgyak, amelyek igazán érdekeltek, mint például az élettan vagy genetika, a felsőbb években következtek.

– *A három specializáció közül miért esett a klinikai pszichológiára a választásod?*

Sokkal érdekesebb volt, mint a másik kettő, kevésbé tűnt szűk szakmai felkészítésnek.

– *Szerinted az, hogy biológiát tanultál, befolyásolta-e, hogy milyen területen kezdted el dolgozni a pszichológiában?*

Tulajdonképpen nem befolyásolta, mert attól kezdve, hogy felvettek az MTA Pszichológiai Intézetébe, arra, amit konkrétan tanultam, közvetlenül nem volt szükség. A természettudományos szemléletet pedig a pszichológusképzésen belül is meg lehetett

tanulni. Ami felhasználható lett, az annyi, hogy nem dőlök be a „neuroblablának”, meg annak sem, ha PR-ban jártas kollégáim havonta szenzációs idegtudományos felfedezésekről tájékoztatják a közönséget.

– *Azt elmondtad, hogy az édesapád a pszichológia helyett valami „tisztességes szakot” javasolt. Mit javasolt az édesanyád?*

Semmit, ő nem szólt bele ilyen dolgokba. Nekem nem mondtak a szüleim semmi konkrétumot, hogy mi legyek, vagy mi ne legyek, nem orientáltak semmi felé. Jó tanuló voltam a gimnáziumban, és természetes volt, hogy egyetemre jelentkeztek, csak az nem, hogy hova.

– *Ha jól tudom, akkor a Rákóczi Gimnáziumba jártál Budapesten.*

Akkoriban ez nagyon jó gimnázium volt. Tagozatok még nem voltak, de orientációk igen. Én biológiai irányú osztályba jártam. Akkoriban 5+1 képzés volt, a +1 egy napi szakmaszerű gyakorlatot jelentett, ami esetünkben kertészkedés volt (az 5+1=6 pedig azt jelentette, hogy szombaton is volt iskola). Az osztályunkból öten orvosok, négyen fogorvosok lettek, és lett jó pár agrárszakember. Utólag kiderült, hogy egy kivételével mindenki felsőfokú diplomát szerzett, aki nem, az az egyik legismertebb pékhálózatot alapította meg. Nagyon jó osztály volt, és volt egy-két kiváló tanárunk.

– *Azt mondd, hogy téged a kísérleti pszichológia ragadott meg. Az soha nem fordult meg a fejedben, hogy tényleg klinikus pszichológus legyél, vagy gyakorlati pszichológus, aki emberekkel napi szinten közvetlenül foglalkozik?*

Amikor még nem tudtam, hogy hol fogok munkát kapni az egyetem után, persze hogy felmerült, hogy klinikus legyek, de ebből aztán hála Istennek nem lett semmi. Nem nagyon akartam én klinikus lenni. Nagyon egyszerű életem volt előtte, sima és többé-kevésbé problémamentes. Úgy éreztem, hogy itt vagyok 23 évesen semmi komolyabb élettapasztalattal. Hogy jönnék én ahhoz, hogy bármit hozzászóljak olyan embereknek a dolgaihoz, akiknek komoly problémái vannak?

– *Mit értesz azon, hogy egyszerű életed volt?*

Azt jelenti, hogy egy normálisan működő, nevezzük úgy, hogy középosztálybeli családban nőttem fel, két szülővel és négy nagyszülővel, ahol szörnyűséges anyagi problémák nem nagyon voltak, egy budai gimnáziumba jártam, ahol különösebben nem kellett megerőltetnem magam ahhoz, hogy jó tanuló legyek. Érettségi után azonnal felvettek az egyetemre, két honvédelmi törvény közé estem, így még katonának sem hívtak be. Az egyetemen pedig remekül elvoltam öt évig.

– *Milyenek voltak az egyetemi évek?*

Nagyon jók, nagyon élvezetesek voltak. A pszichológia kevesebb időt vett igénybe, mint a biológia, mert biológiából az első két évben rengeteget kellett magolni, sok és hosszú volt a laboratóriumi óra, sokszor még szombaton is, de azért ez sem volt egy olyan eszement dolog. A 2-3. évtől kezdve a legtöbb időt az egyetemi színpadon és azon belül is az amatőr filmklubban töltöttem. Azt nagyon szerettem.

– *Kik voltak azok az évfolyamtársaid, akikkel közelebbi kapcsolatba kerültél?*

Hárman voltunk olyanok az évfolyamon, akik általános pszichológiai érdeklésűek voltunk, Kónya Anikó, Pléh Csaba és én. A biológus csoport eléggé zárt csoport volt, össze voltunk zárva a biológiai előadásokon és gyakorlatokon. A csoport úgy állt össze, hogy egyetlen fiú volt benne, ez voltam én, és volt benne még 15-16 lány. Eléggé különös helyzet volt. Maga a pszichológus évfolyam egyébként nagy volt, ötven körüli.

– *És ez minek volt köszönhető?*

Ez annak volt a következménye, hogy ez volt az az év, amikor felvettek olyanokat is, mint amilyen például én voltam, akinek az egyik szakja TTK-s szak volt. Tehát így lett 16-17 biológia szakos. Ebből a pedagógiai pszichológia szakosokon kívül, azt hiszem, ötven csináltuk végig a biológiát.

– *Hogyan tudtad összeegyeztetni a két szakot?*

A TTK a Múzeum körúton volt, a Bölcsészkar pedig a Pesti Barnabás utcában. Sok esetben ütköztek az órák. Ez főleg az általánosan kötelező tárgyaknál volt hasznos, mert ha egy adott órát, mondjuk a filozófiatörténetet, a hírek szerint TTK-soknak tanította a jobb előadó, akkor azt ott hallgattuk, ha pedig a BTK-n, akkor ott. Olyan is volt, hogy nem kellett járni valamilyen órára. Például pszichológusok is tanultak biológiát, és a tanár megkérte minket, ne járjunk, mert zavarnánk az órát. Főleg az első két évben nagy csoportos vonulásaink voltak a két kar között. Idegölő volt, mert voltak a lányok, meg én, és meg kellett állni az összes fehérenemű- és cipőbolt előtt.

– *Mi az, ami megragadott téged a kísérleti pszichológiában?*

Talán az, hogy jelenségeket kvantitatív módon lehet vizsgálni. A kísérletek tematikusan és módszertanilag is érdekesek voltak, a teóriák pedig igen kifinomultak. Ez volt az a korszak, amikor a neobehaviorizmus átment a kognitív pszichológiába. Ez sokak szerint „kognitív forradalom” volt, ezt a vonatkozást én nem nagyon vettem észre. Ahhoz képest, hogy a nem-tudom-milyen rendbe tartozó növényeknek milyen a termése, a pszichológiai kísérletezés sokkal izgalmasabb volt. A biológia érdekesebb ágaival pedig az volt a helyzet, hogy nekünk nagyon kevés kémiát tanítottak, ami avval járt, hogy meg kevesebb lett a biokémia, és az élettan „vizes” része.

– *És akkor kutatónak, tudósnek készültél?*

Én nem tudtam, hogy minek készülök.

– *Volt-e olyan tanárod, aki különösen megragadott, vagy aki modell volt, vagy aki miatt is választottad ezt a területet?*

Amíg egyetemre jártunk, főleg Barkóczi Ilona volt ilyen. Mi voltunk az első olyan évfolyam, akinek ő tanította az általános pszichológiát, és hihetetlenül modern általános pszichológiát tanított, ráadásul nagyon érthetően. Ugyanakkor nem volt olyan személyiség, aki lenyomná az embert. Tudományos diákkörre is hozzá jártunk Kónya Anikóval és Pléh Csabával. Biológiából voltak hatalmas professzor egyéniségek, sokszor furcsa, időnként dermesztő személyiséggel. Megnyerő ember volt viszont az állatrendszertan tanító Balogh János. Az orvosi egyetem Élettani Intézetében is tudomá-

nyos diákkörös voltam, ahol Ádám György volt annak a részlegnek a vezetője, melynek az egyik laboratóriumában dolgoztam. Patkánykísérletek voltak, fél nyolcra ott kellett lenni, hogy kondicionáljuk az állatokat. Ez fegyelemre idomított. Magával Ádám professzorral keveset találkoztunk, a laborunk a pincében volt, ő viszont két emelettel feljebb. Később tanított bennünket, mint TTK-sokat, élettanra, és igen jó órákat tartott. Nem show-műsor volt, hanem a téma lényegére koncentráló precíz magyarázat.

– *Kardos Lajos is tanított téged?*

Kardos állatlélektant tanított nekünk. Szerettem az óráit is, így kisebbségben voltam. Ötödik évben a szemináriumain sokat tanultunk a pontos és kritikus gondolkodásból. Radnai Béla pedagógiai pszichológia előadásai a természetes ész és a szellemesség heti műsorai voltak, sokszor a legjobb stand-up szintjén. Nagy élmények voltak Kun Miklós pszichopatológiai és pszichiátriai kollégiumai, ironikusak és bölcssek.

– *Azt mondtad, hogy az MTA Pszichológiai Intézetében kezdtl el dolgozni az egyetem után. Hogy kerültél oda?*

Erről azt kell tudni, hogy akkoriban az akadémiai intézet és az egyetem közötti kapcsolat enyhén szólva laza volt. Az akadémiai intézet fenntartott egy állatkísérletes, kutyákkal dolgozó laboratóriumot a Sportkórház területén. Gerbner Mátyás volt a vezetője, egyetlen kutató munkatársa pedig Bányai Éva. Jóban voltam az Évával, egyetemistaként ő is abban a tudományos diákkörben volt, ahol én, csak ő felsőbb éves volt. Nem szerette azt a szituációt, ahol kettesben volt Gerbner Mátyással, mindent megtett annak érdekében, hogy én is oda kerüljek. Egy nyári gyakorlatot el is töltöttem a Sportkórházban. Zárójelben egy apró élmény: időnként fehér, máskor kék köpenyben voltam. Amikor fehérben voltam, az ebédlőben általában tegeztek, amikor kékben, akkor magáztak. Visszatérve az intézethez, Barkóczi Ilona is megkereste az MTA intézetének igazgatóját, Bartha Lajost és még számos „illetékes elvtársat” annak érdekében, hogy felvegyenek az intézetbe. Bartha Lajos hivatott, és azt mondta, jó, rendben van, jöhetek az intézetbe mint gyakornok, de nem a sportkórházi állatkísérletes részlegbe, hanem az általa vezetett Fejlődéslélektani Osztályra. Így azután '69 szeptember 1-jén beléptem a Pszichológiai Intézetbe.

– *Miért mondtál igent, vagy milyen opciók voltak?*

Nem volt más opció, de nekem tetszett, hogy kutató lehetek. Miért ne, gyerekkel is lehet kísérletet csinálni. Egyetemistaként is ezt tettük.

– *Miért nem tettek oda az állatokhoz?*

Nem tudom. Valószínűleg nem akarta, hogy ez a csoport tovább fejlődjön. Egyébként attól a pillanattól kezdve, hogy a Fejlődéslélektani Osztályra kerültem, az égvilágon senki nem törődött velem. Ott ültem. Mit csináljak? Egyszer bementem Barthához, hogy mondja meg, hogy mi legyen a kutatási témám. Elkezdett veszekedni velem, hogy ezt már miért ő mondaná meg. Ezt elfogadtam, és elkezdtem csinálni azt, ami akkor érdekelt. A labor, ahol az osztály dolgozott, egy óvodában volt a Pillangó utcában. Érdekelt, hogy mennyire szép vagy mennyire érdekes egy vizuális inger attól függően,

hogy milyen komplex. Ilyesmit csináltuk egyébként a Barkóczyékkal, és egy pécsi nyári gyakorlaton sokat beszélgettünk erről Grastyán Endrével.

– *Mi izgatott téged a vizuális komplexitásban?*

Ez a kérdéskör lényegében figyelemfelkeltő hatásoknak és ezen belül még azt is mondhatnám, hogy a kísérleti esztétikának az egyik alapkérdése. Az érdekesség aktivitásnövelő, és akkoriban volt az az idő, amikor a pszichológiának és a fiziológiának talán egyszeri, boldog találkozása volt: az aktivációt befolyásoló idegrendszeri mechanizmusok megismerése, és a pszichológiai módszerekkel mért teljesítmények és élmények összefüggésrendszerének megismerése. Egyébként a téma újra kezd divatba jönni.

– *Tehát magadnak találtad ki a kutatást.*

Egyszerűen a dolog teljesen morbid volt, mert odakerültem, mint gyakornok, és praktikusán úgy működtem, mint egy főmunkatárs... mert senki sem felügyelt.

– *És mekkora volt az intézet akkoriban? Hány embert képzeljek el?*

Akkoriban egy olyan koncepció működött, hogy az intézet olyan hely legyen, mely a pszichológiának tulajdonképpen az összes fő ágát-bogát képviseli. Ennek megfelelően volt az intézetnek klinikai pszichológiai, munkapszichológiai, nevelépszichológiai, általános pszichológiai és szociálpszichológiai részlege. Nem sokkal azután, hogy oda-mentem, ez a szerkezet elég jelentősen megváltozott. A munkapszichológiát vezető Vaszkó Mihály meghalt, továbbá kiderült, hogy az üzem nélküli munkapszichológia nem működik. A klinikus osztály az idegsebészeti intézetben volt, ami nem klasszikus klinikus kutatóhely, és egy idő után ez is megszűnt. Az alkalmazott területek közül leg-hosszabb ideig a Nevelépszichológiai Osztály volt meg. Lénárd Ferenc, aki vezette, jelentős személyiség volt. Külön kis birodalomnak tűnt osztálya a Sashegyen. Lénárd Ferenc távoztával is még évekig fennmaradt. Akkoriban a két „prosperáló” részleg az Általános Pszichológiai és a Szociálpszichológiai osztály volt.

– *Téged az általános lélektan érdekelt, miért nem oda kerültél? Ki dolgozott akkor azon a részen?*

Az általános pszichológiai osztálynak Tánczos Zsolt volt a vezetője, és szenior munkatárs volt Marton Lajosné és Semjén András.

– *És te nem vágyakoztál oda akkoriban? Vagy nem volt mód erre, vagy ők nem ismertek téged?*

Hát... nem ismertek. A változást egy intézeti kirándulás hozta. Akkoriban voltak ilyenek. Az autóbuszon beszélgettem hosszasan Martonnéval, és oda jutottunk/oda jutottam, ő oda jutott, hogy tulajdonképpen jobb lenne, ha velük dolgoznék. Ez körülbelül egy évig még hivatalosan nem történt meg. Amikor Bartha Lajos igazgatása megszűnt, természetes módon kerültem át az Általános Pszichológiai osztályra.

– *Ki lett utána az igazgató?*

Utána Ádám György.

– *A feleségedet is ebben az időben ismerted meg?*

Igen, az Intézetben. Ő a szociálpszichológiai osztályon volt asszisztens. Közben járt egyetemre, ő is pszichológus lett, klinikus pszichológus.

– *A klinikumból megismertél valamit?*

Járam pszichodráma csoportba Mérei Ferenchez.

– *És hogy kerültél oda? Mi tetszett neked a pszichodrámaiban?*

Mindig érdekelt a színház, a film, meg talán az „igazi pszichológia” sem volt közömbös.

– *És mit szerettél a pszichodrámaiban?*

Magát a játékot szerettem. Meg azt, hogy egy jól vezetett pszichodráma csoportban valóságos konfliktusok jönnek elő, akár csoporton belül, akár pedig amit magukkal hoznak az emberek. De főképpen a játék.

– *És kikkel jártál egy pszichodráma csoportba?*

Például Torma Kálmánnal, Stark Andrással. Egyébként ezek a csoportok nagyon nagy létszámmal indultak, aztán akik nem pszichológusok, nem pszichiáterek voltak, szép lassan lemorzsolódtak, úgyhogy egy nagyon szofisztikált társaság alakult ki. Fischer Eszter volt a játékmester, akit nagyon régen ismertem, volt egy gyereklaborunk, ahol segített a kísérletezésben.

– *Az EEG-t mikor kezdték el használni?*

Amikor én az intézetbe kerültem, ott egy komoly elektrofiziológiai labor volt.

– *Milyen volt Tánczos Zsolt mint vezető?*

Ő nem volt egy olyan ember, aki bármit vezetett volna. Teljesen magának való ember volt, aki elmerült a saját világában; hihetetlen jól ismerte a '20-30-as évek német pszichológiáját, ennek a gondolkodásmódját és a Gestalt-pszichológiát is. Ebben a világban élt, nem a neobehaviorista, kognitív pszichológiai típusú kísérletezésben. Abba a társaságba kerültem, amelyiknek Martonné volt a vezetője, de tematikusan mi nem dolgoztunk együtt, nem volt közös publikációnk. Hogy miért nem, nagyon nehezen tudnám megmondani, talán volt valami olyasmi, hogy én megtartottam azt az attitűdöt, amit az első hónapokban vettem fel az intézetben: azt csinállok, amit akarok. Martonné meg ezt engedte. Tökéletesen engedte. Viszont ez nem jelenti azt, hogy a szemléletet, amit ma is vallok ne tőle tanultam volna. Röviden: mi pszichológiát csinálunk, és ehhez használunk idegtudományi módszereket. Továbbá tőle és munkatársától, Szirtes Józseftől tanultam az elektrofiziológiai metodikát. Akárhogy is, azt hiszem, tulajdonképpen én vagyok Marton Lajosné egyetlen tanítványa. Persze konfliktusaink voltak, esetenként elég komolyak, de mindig kibékültünk.

– *Mennyire volt nehéz megtanulni a módszereket?*

Egyszerűen nem volt nehéz. Nem nehezebb, mint bármi más. A kísérletezés akkor egész más volt, mint most. Nem voltak számítógépek. Apró kis műszerekből kellett

összerakni az ingeradó- és mérőegyüttest. A forrasztás például a napi munka része volt. A nemzetközi kitekintés lehetősége jobb volt, mint azt ma sokan gondolják erről a korszakról. Az volt a „policy” az akadémián, hogy minden fiatal egy időt töltsön el külföldön, olyan nyelvterületen, amelyet beszél. Hangsúlyozom, ez a '70-es évek elején volt. Ennek megfelelően kaptam először egy angol ösztöndíjat. Nyolc-tíz évvel később egy amerikai szervezettel való megállapodás keretében a Pszichológiai Intézetből elég sokan dolgozhattunk az Egyesült Államokban. Az egyetemi könyvtár folyóirat olvasótermében végig hozzáférhetőek voltak az Amerikai Pszichológiai Társaság folyóiratai.

– *Honnan volt az angol ösztöndíj?*

A British Council adta egy nemzetközi megállapodás keretében. A Keele Egyetemen dolgoztam Közép-Angliában, London és Manchester között.

– *Hogy érezted magad?*

Nagyon jól éreztem magam, mert nagyon jó intézményben, nagyon jó tanszéken dolgoztam. Communication Departmentnek hívták, de praktikusán Neuroscience Department volt, ahol volt egy vizuális és egy akusztikus csoport. Mind a kettő nagyon remek emberekből állt. Kiváltott agyi válaszokkal foglalkoztunk. Ott is lehetett önállóan dolgozni. Sokat tanultam, de nemcsak a szűk szakmát, hanem mentalitásokat is.

– *Például mit?*

A tanszék vezetője McKay, nagyon híres ember volt, az aktív percepció elméletnek az egyik nagyon jelentős úttörője, ráadásul még tévésztár is, sok tudományos előadást tartott a tévében (egyébként otthon nem volt tévéje). Egy nap a laborban dolgoztam, bejött McKay professzor és a kezét tördelve mondta, hogy ne haragudjak, ő szeretne egy kísérletet csinálni azon a műszeren, amin én dolgozom, mondjam már meg, hogy mikor jöhetne használni. Ezt képzeljük el az akkori magyar hierarchikus világban! Tehát ilyeneket lehetett tanulni.

– *Sokkal kevésbé autoriter, sokkal kevésbé hierarchikus működés volt?*

Attól függ! Mert abból a szempontból McKay hihetetlenül szigorú volt, hogy amikor valaki elmondta, mit talált, milyen eredményei lettek, mint egy inkvizítor kérdezett rá, hogyan csinálta, milyen adat mit jelent. Volt még egy fantasztikus dolog a tanszékén. Nem kellett azonnal mindent publikálni, minél gyorsabban és minél többet. Valahogy elintézte, hogy rendben van az is, ha valaki akár két évig egyetlen cikket sem ír, de ha ír egy cikket, akkor az szóljon.

– *Akkoriban egyébként Magyarországon milyen volt a publikációkhoz fűződő viszony? Mit vártak el a kutatóktól?*

Az akadémiának ugyanúgy kellett jelentéseket írni, mint ahogy most is kell, de vannak jelentős különbségek. A pszichológus kutatók sokkal kevésbé ágyazódtak be a nemzetközi tudományos életbe, mint mondjuk a neurofiziológusok, neuroanatómusok, akik olyan nagy emberek mögött nőttek fel, mint Grastyán Endre vagy Szentágotthai János. Ennek ellenére már a '70-es években elkezdtünk publikálni nemzetközileg jegyzett lapokban. Voltak „szocialista” angol nyelvű lapok is, például a Szlovák Akadé-

miának a *Studia Psychologia* nevű lapja. Fontosak voltak a közép-európai konferenciák, osztrák és nyugatnémet résztvevőkkel.

– *Mennyire tudtál angolul, amikor kimentél Angliába?*

Sokat fordítottam. A szakmai szöveggel nem volt gondom egyetemista korom óta. Nagyon kevés volt viszont az aktív beszédben a gyakorlatom, Angliában ez némileg javult.

– *Amerikában hol és mennyi időt voltál?*

Valamivel több, mint fél évig voltam a National Institute of Mental Healthben. Ez hatalmas tudományos intézethálózat. Nem volt olyan jó laboratórium, mint az angol, és pont az ellenkezője volt abból a szempontból, hogy ott az volt az elvárás, hogy publikálj-publikálj-publikálj. Lehetőleg minden nap kettőt. Okos emberek voltak ott is, de hihetetlenül kompetitív hely volt.

– *Egyedül, család nélkül voltál?*

Egyedül voltam, de mivel ez hatalmas kutatóintézet együttes, sok magyar volt ott, akik főleg kémiai, biológiai területeken dolgoztak. Nagyon jó helyzetünk volt, mivel Bethesda Washington mellett van, és Washingtonban van a magyar követség. Akkoriban a szocialista országok követségének alkalmazottjai nem vegyülhettek a helyi lakosokkal. Mi viszont szabad emberek voltunk, és a követségi emberek számára társaságot jelentettünk. Így elvittek mindenféle rendezvényre, tengerparti üdülőhelyre, és vásárolhattunk a vámmentes boltban.

– *Az évek során kikkel dolgoztál?*

Sokan voltak, akik nem maradtak kutatók. Az első, aki segített nekem, mint említettem, Fischer Eszter volt. A következő egy fiatalember, Tölgyesi Miklós, egy nagyon okos fiú, később helyi politikus lett Pesten, nem tudom, mi lett vele. Új minőség volt, amikor Csibra Gergely került az intézetbe, de ez már 1988-89. Balázs László közvetlen munkatársam lett, sokat dolgoztam együtt Winkler Istvánnal. Összességben több mint 70 kollégával jelentek meg publikációim. Szerencsém, hogy jelenleg is kiváló fiatal kollégákkal dolgozhatok együtt (vagy dolgoznak helyettem).

– *Hogyan alakultak a pozícióid a Pszichológiai Intézetben?*

Marton Magda nyugdíjba vonulása után az Általános Pszichológiai Osztálynak lettem a vezetője, elég hosszú időre. Amikor Karmos György lett az igazgató, és az Intézet több helyen működött, felmerült, hogy legyen egy igazgatóhelyettes a Szondi utcában is. Én voltam akkor már a „rangidős” az Általános Pszichológián belül, így lettem igazgatóhelyettes. Később Karmos György rábeszélte, hogy pályázzam meg az igazgatóságot.

– *Na és akkor milyen célokkal vállaltad el, mit szeretnél volna mint igazgató megvalósítani?*

Az ideál célom az volt, amit sajnos nem hiszem, hogy valaha elérünk, hogy olyanok legyünk, mint egy Max Planck Intézet.

– *Ami mit jelentene?*

Azt jelentené, hogy kiváló emberek, kiváló kutatásokat csinálnak megfelelő műszeres és anyagi háttérrel. Karmos György jól működő intézetet hagyott rám. Persze gazdasági problémák mindig voltak, de nagyjából működtek a dolgok. Igyekeztem a minőséget fenntartani, vagy akár javítani rajta. Azt megtanultam nagyon gyorsan, hogy egy igazgató rengeteget tud ártani, de viszonylag keveset tud javítani, tehát ilyen szempontból eléggé behatárolt a szerep. A pénzeket nem ő hozza be, és ennek megfelelően nem ő diszponál felettük (legalábbis a mi intézetünkben). Nagyon egyszerű nézeteim voltak a vezetésről. Körülbelül az, hogy egy kutatócsoport abban az esetben, ha fedezi a kutatásaihoz szükséges pénzt, ezt a pénzt a kutatásra költi, továbbá a kutatásnak elismert eredményei vannak, az egy jól működő csoport. Ezen túl minden másról az intézet vezetésének kell gondoskodnia. Ilyen az infrastruktúra fenntarthatósága, a gazdasági szervezet felhasználóbarát működése és hasonlók. Arra is rájöttem, hogy hosszú és gyakori értekezletet azok tartanak, akik szeretnek ilyeneket tartani, következőképpen, akinek nincs erre igénye, annak nem kell ilyeneket tartani. E-mailben, telefonon az ügyeknek a döntő többségét el lehet intézni, így lehetőleg ne tartsunk sok értekezletet, és különösen olyanokat ne, ahol ott ül egy csomó ember, és a vezető egyesével sorban párbeszédeket folytat az emberekkel. A legfontosabbat még nem mondtam. Nem szóltam bele soha olyan szakmai kérdésekbe, amihez nem értek. Véleményem egyes témákkal kapcsolatban mint magánvélemény lehetett, de ezeket sohasem mint igazgató exponáltam. Tehát ha például nem értek a fejlődépszichológiához, akkor abba nem óhajtottam beleszólni.

– *Nagyon elismert igazgató voltál. Te hogyan értékeled a saját igazgatói éveidet?*

Az intézet színvonalát nem lehet csak önmagában véve értékelni. Közvetlenebb viszonyítási alapom akkor lett, amikor bekerültünk a Természettudományi Kutatóközpontba. Kezdetben azt hittem, hogy itt vannak nagy természettudományos intézetek a hatalmas kémikusokkal, az óriás enzimológusokkal. Fokozatosan kiderült, hogy abban a mutatórendszerben, amit ők dolgoztak ki, mi legalább olyan jók, ha nem jobban vagyunk. Ez megváltoztatta a nézetrendszeremet.

– *Milyennek látod a most már megváltozott nevű intézet, a Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézetnek a helyzetét most, hogy bekerült ebbe a kutatóközpontba?*

Az egész úgy kezdődött, hogy már tarthatatlanná vált az az állapot, ami a Szondi utcában kialakult. Lerobbant a hely, meg ki is nőttük, továbbá nagyon vonzó dolog volt, hogy ennyi év után ne legyen az intézet szétdarabolva. Az eredeti elképzelés az volt, hogy megépül a kutatóház és oda beköltözik az intézet. Még nem volt szó arról, hogy ez „centrum” lesz, ahol az intézetek elveszítik az önállóságukat. A központosítást egy igazgatói értekezleten jelentette be az akadémia elnöke. Nem tudom, hogy kinek volt az ötlete maga a „Természettudományos Kutatóközpont” név. Voltak más ötletek is, nekem például az, hogy találjunk valaki olyan személyt, aki több szakmában is elfogadható. Selye János volt a javaslatom, de ezt senki nem vette komolyan.

– *Mit gondolsz arról, hogy az intézet elvesztette az önállóságát ilyen értelemben?*

Utólag persze az a véleményem, hogy jobb megoldás lett volna, hogy önálló intézetek működjenek, a maguk sajátosságainak megfelelő szervezettséggel, de közös infrastruktúrával. Valószínűleg jobb lett volna, mert annyira különbözőek az intézetek, hogy ez különböző problémákat okoz.

– *Mik voltak azok a munkák, amikre a legnagyobb örömmel emlékszel vissza, vagy amit a legjobban szeretnél?*

Nagyon jó volt az első komoly nemzetközi publikációnk Csibrával, egy figyelemmel és percepcióval kapcsolatos kísérlet. Szerettem az öregedéssel vizsgálatokat, utána pedig azokat a dolgokat, amiket még most is csinálunk, tehát az automatikus vizuális memóriaszerveződés kutatásait. Azt hiszem, így elmondtam majdnem mindent, amit az utóbbi negyed században csináltunk.

– *Mi ebben az izgalmas, vagy miért fontos tudni, hogy ez hogy van?*

Az emberek eszméletlen pénzeket költenek arra, hogy megtudják, mi van a csillagokban, hogyan alakult ki a világegyetem, és így tovább. Ehhez képest az, amit arra költünk, hogy megtudjuk, mi emberek hogyan működünk, elenyészően kicsi ráfordítás. Kardos Lajost idézve „kinyitjuk a szemünket és ott van a világ színesen, 3 dimenzióban”. Ez fantasztikus teljesítmény, és hamis látszat, hogy magától értetődő. Na, most az, hogy ezt megértsük, ez hogyan szerveződik, miként működik, szerintem van olyan izgalmas, mint a csillagok.

– *Hogyan alakult az érdeklődés az öregkori kognitív folyamatok iránt?*

Egyszer ültem a könyvtárban, amikor még volt ilyen. Az intézet megvette vagy megkapta Timothy Salthause könyvét a kognitív öregedésről. Megtetszett, mert bemutatott egy nagyon jól vizsgálható elméletet. Az alapvető műveletek lassulásának teóriájáról van szó. Nyilvánvalóvá vált, hogy módszertanunkkal, az agyi elektromos működések vizsgálatával remekül lehet követni a lassulási folyamatokat szakaszból szakaszra.

– *Hány éves voltál, amikor elolvastad ezt a könyvet?*

’46-ban születtem, ezt a könyvet körülbelül ’94-ben olvastam.

– *48 éves korod körül. Tehát mondjuk egy olyan időszakban, amikor az ember már kezd esetleg gondolni arra, hogy mi történik az ő öregedésével*

Nem, nem gondoltam a saját öregedésemre. Valójában épp akkor hagytam abba hosszú időre ezt a fajta kutatást, amikor elkezdtem a saját öregedésemre gondolni. Azért hagytam abba, mert arra jöttem rá, hogy ezekkel a kutatásokkal mi nagyon precízen meg tudjuk mondani, hogy az öreg ember ebben is rosszabb, abban is rosszabb, amabban is rosszabb. És akkor mi van? Tehát ezek önmagukban nem segítenek, úgyhogy újabban egy olyan kutatásban veszek részt, ami egy-két olyan jelenséget vizsgál, amiben az öregekről időnként még azt is lehet mondani, hogy jobbak, mint a fiatalabbak.

– *Mi az a tudományos felfedezés, mi az a tematika, amire a legbüszkébb vagy, amire azt gondold, hogy ez a Te munkásságodban a legfontosabb?*

Arra, amiben mi nemzetközileg is elől vagyunk: a vizuális rendszerben működő és automatikusan felépülő emlékezeti rendszer egy tulajdonképpen intelligens rendszer sajátosságainak kutatásában. Nem úgy működik, mint egy kamerának a többé-kevésbé passzív pixel-mátrixa, hanem kezdettől kapcsolatban áll tanult folyamatokkal, és emocionális sajátosságokkal is. Tehát, ahogy ezt a sokunk tanítómestere, a finn Risto Näätänen egyik cikke címében írja, ez „primitív intelligencia”. Amit mi csinálunk, a sajátosságainak elemzése.

– *Ismered Risto Näätänt személyesen?*

Persze. Hosszú ideig azt mondta, hogy amivel mi foglalkozunk a látás területén, az nem létezik. Évek alatt sikerült meggyőzni az ellenkezőjéről. Most, hogy már nyugdíjas, emeritus, maga is foglalkozik ezzel a témával.

– *Akkor ez egy komoly elégtétel.*

Inkább öröm. Érdekes.

– *De amikor azt mondta, hogy amivel ti foglalkoztok, az nem létezik, és hát ugye ő neves szaktekintély, az milyen volt neked, hogyan érintett?*

Semmilyen nem volt, ilyenek a szakmai nézetek. Kezdetben elhittük, és amikor olyan eredményeink voltak, melyek a látásban működő automatikus változásdetekciós rendszerre utalhattak volna, magunk is másként magyaráztuk az eredményeket. Hét-nyolc évig tartott, míg megjött a bátorságunk.

– *Mitől kezdtétek elhinni aztán?*

Összeismerkedtem egy holland kollégával, aki nagyon hasonló eredményeket kapott, volt egy angol kolléganő, aki (legalább is szerintem) nem túl jó metodikával végzett kísérleteket, de az eredményeket bátrabban interpretálta. A mi régebbi cikkünket is ebben a fogalmi keretben kezdték idézni, úgy is, mint az első eredményt a területen.

– *Hogyan kezdte el tanítani?*

Rögtön, ahogy elhelyezkedtem az intézetben, elkezdtem tanítani. Anatómiát és élettant tanítottam egy egészségügyi szakiskolában. Egy volt évfolyamtársnőm édesapja volt az igazgató, és kellett egy ember, aki tud ilyesmit. Azután óraadó lettem az ELTE-n, általános pszichológiai gyakorlatokat tanítottam hosszú éveken keresztül. Amikor elkezdődött Debrecenben a pszichológusképzés, elhívtak, hogy tanítsak egy általános pszichológia tárgyat. Ez 1976-ban volt. Ha jól számolom, akkor 11 évig jártam Debrecenbe, majd tíz év következett az ELTE-n, és újra tíz Debrecenben. Úgy lehet összegezni, hogy a Budapest-Debrecen vonalon körülbelül kétszer-háromszor körülutaztam a Földet. Utolsónak ismét az ELTE jött.

– *Szeretnél Debrecenben tanítani?*

Szerettem, mert az is önálló működés volt, senki nem beszélt bele, hogy mit tanítsak, ráadásul az első két évfolyam Debrecenben két nagyon jó évfolyam volt. Kifejezetten szerettem lejárni, nagyon motiváltak voltak a hallgatók, Debrecenben sokkal kevesebb az elterelő inger, mint Budapesten, így talán jobb híján bejártak az órákra. Nagyon jó volt az is, hogy kellemes társaság jött össze a vonaton, akiket – némileg pejoratív kifejezéssel – InterCity professzoroknak neveztek. Hunyady Györggyel utaztam sokat, és volt sok történész, jogász, politológus, olaszos szakos, szóval nagyon színes társaság.

– *Doktori iskolát is vezettél Debrecenben és most az ELTE-n is részt veszel a doktori képzésben. Kik azok a tanítványaid vagy fiatalok, vagy kevésbé fiatalok, akikkel kapcsolatban úgy érzed, hogy mesterük voltál, akiknek a szakmai fejlődésében úgy érzed, hogy fontos szerepet játszottál, vagy akikre örömmel gondolsz, mint tanítványaidra?*

Debrecenben Kondé Zoltán, Polónyi Tünde. Budapesten Csibra Gergely, Horváth János, Stefanics Gábor, Sulykos István, Kecskés-Kovács Krisztina, File Domonkos, Bodnár Flóra.

– *A Debreceni Egyetemtől 1999-ben Kelemen László-díjat is kaptál mint oktató.*

Igen, a Pszichológiai Intézetnél volt egy ilyen díj, azután ha jól tudom ez megszűnt.

– *Kaptál más díjakat is.*

Igen, a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjét, most úgy hívják, hogy Magyar Érdemrend Tiszti Keresztje. Ezt 60 éves koromban kaptam. A kutatómunkám elismeréséért adták. A Magyar Pszichológiai Társaságtól Ranschburg-émlékérmet kaptam, az ELTE-n a Pro Universitate arany fokozatát, és a Pedagógiai és Pszichológiai Kar kitüntetését.

– *Évekig voltál elnöke a Magyar Pszichológiai Társaságnak, az hogy alakult?*

Elérkezett a rendszerváltozás, demokratikus választások voltak, a Magyar Pszichológiai Társaság Elnöki posztjára pályázni lehetett. Pályáztam. Három jelentkező volt és én kaptam meg a megbízatást. Mondhatom, hogy az első „szabadon választott elnök” voltam.

– *Mi volt a motivációd, a megfontolásod?*

Az volt a megfontolásom, hogy itt van az új rendszer Magyarországon, legyen egy olyan társaság, ami illeszkedik bele. Egy olyan társaság, amelyik nem áll senki felügyelete alatt, hanem önszerveződő. Aztán később, a második ciklusom közepén lemondtam. A szabadság nagyon sok dologgal jár. Ez volt az az időszak, ahol gomba módra szaporodtak a különböző egyesületek. A klinikusok tucat szám hozták létre módszer-specifikus egyesületeiket, és nem foglalkoztak a pszichológus szakma egészével. Ők voltak a legtöbben, de a Társasággal kapcsolatban csak annyi elvárásuk volt, hogy meg-

kapják a Társaság körleveleit, abban rendezvényeikről tájékoztassanak. Úgy éreztem, hogy egyre kevesebb közöm van az ilyen szerveződéshez. Értelmetlennek láttam az energia befektetésemet.

– *Az utóbbi 15-20 évben nagyon komoly rálátásod volt különböző pozícióidnál fogva a magyar pszichológiai kutatásokra. Az OTKA bizottságban, az Akkreditációs bizottságban voltál elnök, az MTA II. Osztályán voltál képviselő, az MTA Pszichológiai Bizottságának vagy az elnöke. Ezek mind olyan pozíciók, amelyek perspektivikus rálátást adnak arra, hogy mi zajlik a pszichológiai életben általában és a kutatásban Magyarországon. Tehát hogyan értékeled, hogy az MTA Pszichológiai Intézete szerepe, helyzete, pozíciója hogyan alakult?*

Az intézet hosszú ideig, és még ez így lesz sokáig, azokat a témákat fogja kutatni, amikre pénzt kap. A kutatási profilt igen jelentős mértékben meghatározza a szakmai hozzáértés, de ezt hozzá kell igazítani a pályázati forrásokhoz. Ez nem konfliktusoktól mentes, de pénz nélkül nem lehet kutatni, és az emberek ennek megfelelően időnként rákényszerülnek arra, hogy olyan feladatokat vállaljanak, amelyről maguk is tudják, hogy nem egészen azt fogják megcsinálni, mert a döntő dolog a sikeres pályázati szereplés. Aztán az, hogy ezt ki hogyan tudja megoldani a saját érdeklődésének megfelelően, az a saját dolga, az igazgató nem nagyon tud pénzt szerezni, illetve ha tud, akkor ez nem közvetlen kutatási pénz. A pszichológiának számos olyan ága van, ahol kisebbek a finanszírozási lehetőségek. A határterületeken valamivel jobb a helyzet. Ami a kutatási színvonalat érinti, Magyarországon belül hosszú éveken keresztül vezettünk. Nem lettünk rosszabbak, de pozitív fejleményként többen egyre jók. Az egyetemek az utóbbi időben jelentős kutatási támogatást kaptak, műszerezettségük elérte az intézetét. Alakult igen elit kutatóhely, a CEU Kognitív tanszéke. Tehát így az országon belüli kiegyenlítődik a színvonal. Ezt nem szabad konkurenciának felfogni, örülni kell neki. Az intézet továbbra is szoros kapcsolatban áll az egyetemekkel. Azt hiszem, az egyetemekkel való együttműködés az akadémiai szférában egyedülálló volt éveken keresztül. Kétségtelen az is, hogy az intézetben hangsúlyeltolódás van az idegtudományok felé. Magyarországon van egy kiváló intézmény, ami idegtudományokkal foglalkozik, az ő témáiban az intézet nem nagyon lehet versenyképes. Én ugyan nem fogok már beleszólni az intézet stratégiai dolgaiba, de azt ajánlanám a mindenkori vezetésnek, hogy próbálja valahol a határokat megtalálni, és ez azt jelenti, hogy mi értünk a pszichológiához. Ez jelenti a „kognitív”, a „szociált”, a fejlődést” és még ki tudja mi mindent a pszichológiából. Ettől még akár a kutatások egy része „idegtudomány” is lehet.

– *Hogy látod, hogy merrefelé tartanak a pszichológiai kutatások, világszinten, és ezen belül Magyarországon mi hol helyezkedünk el ezekben a kutatásokban? Milyen trendeket látsz?*

Sokféle trend van. Egyrészt a trend a kísérleti pszichológián belül valóban az, hogy az idegtudományok felé nyit, de nemcsak az idegtudományok, hanem egyéb biológiai tudományok, így a genetika felé is. Másrészt a „kognitív” mellett az „affektív” nagyon kezd előretörni. Amennyire én az utóbbit ismerem, az igazi laboratóriumi metodikáját még nem találta meg. Nehéz terület, mert igazi érzelmek a laboratóriumban nagyon nehezen jönnek elő. Van még egy olyan trend, amelyik a mindennapi élet problémáit veszi elő a merevebb laboratóriumi kutatások mellett. Ez addig jó, amíg nem ez nem

pszichológiai „könnyű műfaj”. A Psychological Science című lap például egy olyan szervezet folyóirataként indult el, amelyik azt a célt tűzte maga elé, hogy ellensúlyozza az Amerikai Pszichológiai Társaság nagyon tág orientációját. Ha ma megnézzük a folyóiratot, a cikkek egyre inkább a mindennapi élet problémái felé fordulnak. Viszont a módszertan ezeken a területeken egyre szofisztikáltabb. Ami az idegtudományokkal való kapcsolatot illeti, ezt nem tartom problémamentesnek. Azok, akik nagy szakértői az idegtudományi módszereknek nem feltétlenül értenek a pszichológiához. Rengeteg ezért a pszichológiai szempontból felületes kutatás. Egy másik probléma, amit látok, az anatómia favorizálása. Egyszer leírtam egy opponensi véleményben, hogy attól, hogy tudjuk, hogy a csodák Lourdes-ban történnek, még nem tudjuk, hogy mitől csodák. Ha megmondom, hogy xy esetben az agy mely területei aktívak, ez még a mechanizmust nem mutatja meg. Persze erre már sokan rájöttek, és megpróbálják ténylegesen a funkciók megértése felé vinni a kutatásokat, de azért ennek még csak az elején tartunk. Ennek a beszélgetésnek az elején mondtam, hogy a biológiai tanulmányaimnak a fő eredménye vagy hasznosítható eredménye, hogy a „neuroblablát” nagyjából felismerem.

– *Hogy látod az idegtudományi orientációjú pszichológiának a térnyerését mondjuk a pszichológia más ágaival szemben vagy mellett?*

Nem tudom, hogy az egész pszichológiát illetően tért nyer-e. Épp az előbb mondtam azt, hogy egyre inkább olvasható azoknak a cikkeknek a tömege, amelyek mindennapi problémákat kutatnak. A módszerek viszont egyre finomabbak, és kívülről nézve egyre nehezebben követhetők lesznek.

– *Talán ez így van az USA-ban. Magyarországon is ezt ennyire jellemzőnek látod?*

Egyrészt Magyarországon is vannak olyan közérdeklődést felkeltő témák, mint például a droghasználat vagy – hogy ne menjünk messzire – a versengés. Vannak környezetszociológiai kutatások, van egészségpszichológia. Ezek mind olyan területek, melyekről beszéltem. A másik dolog ismét csak az, hogy mire van pénz (pontosabban, hogy mire adnak). Tagadhatatlan, hogy a neuro-val kezdődő és különböző más szavakkal befejeződő dolgokat bőségesebben finanszíroznak. Ismétlem viszont, hogy ezek sem nagy pénzek ahhoz képest, amit a fizikusok, csillagászok meg hasonlóknak kapnak.

– *Hogy sikerült a kutatómunkádat összeegyeztetni a családdal, gyerekekkel, a feleségeddel?*

A feleségem klinikus pszichológus, kialakítottunk egy kölcsönös, egymás szakmájába való be-nem-avatkozási stratégiát. Én nem szólok bele klinikus kérdésekbe, ő nem szól bele abba, amivel én foglalkozom. Nekem ugyanolyan a munkám, mint bárki másnak, se több, se kevesebb időm nem volt a gyerekekre.

– *És a gyerekeid nevelésében akkor aktívan részt vettél?*

Hát, nem neveltem félre őket.

– *Mondj 1-2 szót arról, hogy két gyermeked van, a fiadról, meg a lányodról.*

A fiam elvégezte a pszichológiát, és utána úgy döntött, hogy még további egyetemre kellene járnia. Ez önmagában nem lepett meg, viszont amikor bejelentette, hogy me-

lyikre, székestől majdnem hanyatt estem. A terv az orvosi egyetem volt. Az előzmény: amikor érettségizett, fölvetettük, hogy miért nem menne az orvosira. Azt mondta: „Én??? Orvos???” Aztán elvégezte, most neurológus szakorvos.

– *Akkor azért támogattátok őt ebben?*

Párhuzamosan végezte a pszichológus PhD-t, ahol ösztöndíjat is kapott, de persze támogattuk. A lányom a Karinthy Ferenc két tannyelvű gimnáziumba járt angol tagozatra, és amikor elvégezte egy évig egy amerikai középiskolába járt. Evente kivíttek néhány gyereket a régiókból, talán azért, hogy ösztönözzék az amerikaiakat. Onnan jelentkezett több amerikai egyetemre. Építész akart lenni, felvették ötéves képzésre a Cornell Egyetemre, fizették a költségeit. Így építész lett. Megismerkedett egy amerikai fizikus fiatalemberrel, aki Németországban kapott állást, elment Németországba dolgozni, de úgy érezte, hogy további tanulmányokra is szüksége lesz, úgyhogy utána a Harvard Egyetemre járt mesterképzésre. Most mind a ketten Angliában dolgoznak építészként, illetve elméleti fizikusként.

– *Mind a két gyereked nagyon kiválóan teljesített.*

Két teljesen különböző iskolába jártak, ami az egyiknek ideális volt, ott a másik megőrült volna. A fiam az Apáczaiába járt, egy hagyományosabb szellemű gimnáziumba. A Karinthy, ahová a lányom járt, szabadabb szellemű hely volt. A Balázs fiam ettől örült volna meg, a lányom meg az Apáczaiában lett volna boldogtalan. Szerencsések voltak.

– *Azt is mutatja, hogy Ti, mint szülők, meg Ők, mint gyerekek, tudták, hogy mit választanak.*

Abban, hogy a lányom mit választ, szavunk nem lehetett. Inkább napi három órát utazott a Karinthyba oda-vissza, mint hogy a tőlünk körülbelül tíz perc sétára lévő modern Mórícz Gimnáziumba járjon. Mindig pontosan tudta, hogy mit akar.

– *Nemrég nagypapa lettél, nem?*

Igen. De még nagyon kicsi az unokám, néhány hónapos. Nagy dolog látni, ahogy nő, meg mozog, ilyesmi. Nagyon vártuk már.

– *Mi az, amit a szabadidődben szeretsz csinálni, amikor nem dolgozol? Mi érdekel?*

Szeretek olvasni, zenét hallgatni, mint mindenki.

– *Milyen zenét szeretsz hallgatni?*

Mindent. Mondjuk a hard rockot kevésbé, a jazzt jobban, még az avantgárd jazzt is. A preferencia időről időre változik. Volt Chopin- és Beethoven-korszakom, Mozart, majd Wagner-korszakom, és olyan is, amikor mindez vegyesen. Szégyen, de a kortárs zenét nem élvezem mindig. Sajnos a festészettel is így vagyok. Öreg konzervatív lettem.

– *Mit szeretsz olvasni?*

Teljesen összevissza. De ha megkérdezed, hogy ki a kedvenc íróm, azt meg tudom mondani, Thomas Mann. Ez nem jelenti azt, hogy reggeltől estig Thomas Mannt ol-

vasok, vagy újraolvasok. Olvasni mindig kell, ez a legkülönbözőbb dolog lehet, talán leggyakrabban mai magyar irodalom.

– *Mennyire szeretsz utazni?*

Egyre kevésbé. A repülést egyre kevésbé szeretem. Attól kezdve jó, amikor felszáll a gép, egészen addig, amíg leszállunk, de csak akkor, ha a kettő között nem telik el több mint három óra. A csomagfeladási és utána a csomag-összegyűjtési cirkusz, meg bejutni a repülőtérre, a biztonsági ellenőrzés, ezek rémesek. Így viszonylag keveset utazom. És most már Európán túlra nem szívesen megyek.

– *Milyen terveid vannak a jövőre nézve, hogyan képzeled el a következő 10 évet mondjuk?*

Nagyon hosszú távú terveim nincsenek, egyelőre szeretném ugyanazt csinálni, mint eddig, csak kevesebb felelősséggel. Folytatni a kutatómunkát és az egyetemi oktatást.

– *Mi az, amit most kutatsz?*

Folyamatosan a szenzoros vizuális emlékezetet, és ezt most egy kicsit összekötöttük az időskori kutatásokkal is Gaál Zsófiával. Egy olyan pályázatot adtunk be Horváth Jánossal, amelyik a mozgások és a szenzoros rendszernek az automatikus kapcsolatát is vizsgálná, elektrofiziológiai vizsgálati keretben.

– *Akkor semmilyen komolyabb változásra nem készülsz. Nyugdíjba mész 70 éves korodban, de valójában ugyanúgy folytatod a munkádat.*

Ez attól is függ, milyen az embernek az egészségi állapota, ez alatt szellemi is értek meg testit is. Azért a kapacitások csökkennek. Gyorsabban elfáradok, nem tudok annyira sokat dolgozni.

– *Az MTA Pszichológiai Bizottságának a vezetése mellett van-e valamilyen terved a pszichológiai közéletben?*

Inkább kicsit a visszavonulás. Nem könnyű csökkenteni. Most járt le az MTA közgyűlési tagságom. Az MTA Pszichológiai Bizottság is le fog járni néhány éven belül.

– *Az interjú elején azt mondtad, hogy úgy szinte véletlenszerűen alakult, hogy pszichológus lettél, aztán szinte véletlenszerűen alakult, hogy az MTA-hoz kerültél a Pszichológiai Intézetbe. Ha most visszatekintesz erre, ez egy jó alakulás volt? Elégedett vagy, örülsz neki, hogy így alakult? Élvezted a tanulmányaidat, a munkádat?*

Hát ezt megfordítani úgy lehet, hogy ha újra kezdeném, akkor ezt csinálnám-e. Igen, nem volt egy rossz választás. Lehet, hogy biológus lennék? Nem tudom. Úgy nagyjából bejött. Belekerülni, lehet, hogy véletlenszerűbben kerültem bele a dolgokba, de ha benne voltam, akkor már szívből csináltam. Meg játékosan is.

– *Az egész életed ezt bizonyítja.*

A pszichológia nekem nem volt rossz terület, talán mert nem annyira merev kutatás, mint például a morfológia vagy a biokémia. Persze lehet, hogy tévedek, mert ezekhez nem értek. Nem annyira vacakolás, mintha elektronmikroszkópon kellene

dolgoznom. Mondhatnám, a szakmám, annak gyakran szórakoztató jellege inkább nekem való.

– *A szüleid milyen üzenetekkel láttak el, mire neveltek, mit szerettek volna, hogy milyen ember legyél? Mik voltak azok az értékek, amiket közvetítettek?*

Az én nagyszüleim nem jártak sok iskolába. Az egyik nagyapám leérettségizett, a másik hat osztályt járt. A szüeim közül az anyám polgári iskolába járt; iparos család volt, nem értelmiségi. Apám nem járhatott egyetemre, a numerus clausus miatt textiliskolába járt, ahova a Radnóti is. Most Csehország, akkor Reichenbergnek hívták a helyet (Liberec magyar nevén). Mindenki mérnök úrnak nevezte, holott mérnöki diplomája nem volt. A szakmájában jó lehetett, egy kisebb textilüzemben volt vezető egy ideig, aztán rövid időre '52-53-ban lecsukták. Elég szerencsés volt, éppen amnesia jött, gyorsan szabadult. Egy hasonló üzembe vették fel, mint műszaki embert, nyugdíjig ott dolgozott. Anyám tehetséges nő volt, nagyon jól rajzolt. Sokáig otthon dolgozott, sálakat szőtt, karácsonyfadíszeket meg kendőket festett. Később egy házi-nyomdát vezetett.

– *Mit mondtak neked, az egyetlen fiuknak, hogy mi legyél, hogyan élj, mik a fontos dolgok az életben?*

Nem emlékszem különösebben, hogy neveltek volna, bizonyos szokásokat be kellett tartani. Amikor például először szakállat növesztettem, apám kiborult, aztán néhány év múlva ő is szakállat növesztett. Kamasz koromban állandó programunk volt a vasárnapi ebédnél a veszekedés, ez talán hozzátartozik a serdülőkorhoz. Mind a ketten elég sokat dolgoztak, ezt láttam otthon. Olvastak könyveket, jártak moziba, időnként hangversenyre. Ez volt a minta.

– *Akkor az csak úgy alakult, hogy te egy intellektuálisan nyitott, érdeklődő, kíváncsi, jó tanuló lettél?*

Abban a környezetben, ahol voltam, egy kertvárosi általános iskolában, ahol az osztálytársaim egy része az akkori elithez tartozott, a másik része pedig a régi elithez, azaz többségben polgári gyerekek voltak, a tanulás természetes volt. Utána az a gimnáziumban magától értetődő volt az egyetem, főiskola. Az iskola mellett nagyon sok egyebet lehetett csinálni, és ez így volt az egyetemmel is.

– *Mennyit láttak a pályád alakulásából a szüleid? Szerinted elégedettek voltak azzal, aki te voltál, és ha ma látnának, aki lettél?*

Azt hiszem, hogy igen.

– *Nagyon köszönöm a beszélgetést!*